

L'emigració de les Muntanyes de Prades vers l'Espluga de Francolí en la primera meitat del segle XX*

RESUM

Estudi del corrent migratori dels pobles que integren les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí, a través dels padrons d'habitants del període de la Guerra Civil (1936) i el Franquisme (1940-1960), en el context del procés de despoblament iniciat a partir de la crisi agrària de la fil·loxera.

RESUMEN

Estudio del flujo migratorio de los pueblos que forman las Muntanyes de Prades a la villa de l'Espluga de Francolí a través de los padrones de habitantes del período de la Guerra Civil y Franquismo (1940-1960), en el contexto de la despoblación rural iniciada a partir de la crisis agraria de la filoxera que destruyó la viña.

ABSTRACT

This is a study of the migratory flow between the villages from Prades Mountains to L'Espluga de Francolí in the period of the Civil War in Spain (1936) and the postwar period, all in the context of the depopulation process initiated because of the "filoxera", an agricultural plague.

Paraules clau: Muntanyes de Prades, l'Espluga de Francolí, demografia, migracions.

Palabras clave: Muntanyes de Prades, l'Espluga de Francolí, demografia, migraciones.

Keywords: Muntanyes de Prades, l'Espluga de Francolí, demography, migrations.

Josep M. Grau i Pujol. Arxiver i historiador (Montblanc, 1963), col·laborador habitual de revistes de centres d'estudis de la Conca de Barberà, Camp de Tarragona i Terres de Girona. S'ha especialitzat en història moderna, si bé també investiga el període contemporani.

L'emigració de les Muntanyes de Prades vers l'Espluga de Francolí en la primera meitat del segle XX*

Josep M. Grau i Pujol

*ceconcabarbera@gmail.com

Aquest article és la continuació de la investigació que el 2016 publicàrem a la revista *Aplec de Treballs*,¹ en aquell moment ens centràrem en l'emigració de muntanyencs a Montblanc, Vilaverd i Vimbodí, en les primeres dècades del mil nou-cents, aleshores hi mancaven les dades de l'Espluga de Francolí d'aquest període, en no haver-se conservat els padrons d'habitants, ara, hem avançat la recerca a partir de la segona meitat del segle, utilitzant els registres disponibles de 1936, 1940, 1950 i 1960.

L'Espluga en els segles XIX i XX era la segona població de la Conca estricta, el seu màxim demogràfic l'assolirà el 1887, just abans de la fil·loxera, amb 3.964 persones, els anys següents, a causa de la seva especialització vitivinícola, seran de devallada, així el 1900 baixa a 3.654 empadronats, el 1910 a 3.173, amb una lleugera remuntada en els anys trenta (el 1930 amb 3.224 i el 1936 amb 3.255), els efectes de la guerra i postguerra foren negatius, així el 1940 el seu contingent poblacional minva a 2.959, estancant-se el 1950 amb 3.016, la dècada posterior continua la tendència i el 1960 se situarà amb 2.912 ànimes.² La vila tenia uns factors positius d'atracció d'emigrants de pobles de diferents comarques properes, per una banda els més immediats de la mateixa Conca de Barberà, com per exemple Senan, Vimbodí o Blancafort), de les Garrigues (especialment el territori dependent de l'Arquebisbat de Tarragona) i també de les Muntanyes de Prades, els quals seran objecte de la nostra atenció. Comptava amb estació del ferrocarril (Lleida-Reus-Tarragona) i un destacat nucli de comerç i serveis, a més de celebrar mercat setmanal i fira anual, les seves competidores directes eren Montblanc i les Borges Blanques, ambdues caps de partit judicial.

El 1936 l'economia espluguina era de base agrària, però amb uns rellevants sectors secundari i terciari, segons un anuari comercial el nombre dels diferents negocis eren els següents:

SECTOR SECUNDARI

Artesanat

Construcció

-Contratista/Paleta: 6

-Pintor: 3

Espart

-Espardenyer: 3

Fusta

-Boter: 1

-Carreter: 2

-Fusteria/Ebenisteria: 6

Metall

-Calderer: 2

-Ferrer: 3

-Llauner: 2

-Rellotger: 2

-Serraller: 2

-Sommiers: 1

Pell

-Baster: 2

-Sabater: 4

Téxtil	-Adrogueria: 4
-Modista: 6	-Cereria: 1
-Sastre: 1	-Estanc: 3
<i>Indústria</i>	-Botiga de roba: 3
-Begudes Carbòniques: 1	-Drapaire: 2
-Bòbila: 2	-Merceria: 4
-Celler: 3	-Cereals: 3
-Fabricació d'alcohol: 3	-Farines: 2
-Fabricació de galetes: 1	-Palla: 2
-Fàbrica tèxtil: 1	-Venda d'adobs: 3
-Llenya: 4	-Mobles: 2
-Molí d'oli: 3	<i>Hosteleria i Restauració</i>
-Trencadora de fruits de closca: 3	-Cafè: 7
-Vins i cava: 19	Banys: 4
SECTOR TERCIARI	-Fonda: 1
Serveis	-Hotel: 5
<i>Banca i Fe Pública</i>	-Taverna: 3
-Caixa: 2	<i>Sanitat</i>
-Banc: 2	-Farmàcia: 2
Notaria: 1	-Metge: 2
<i>Música</i>	-Manescal: 1
-Orquestra: 1	<i>Higiene</i>
<i>Comerç</i>	-Barberia: 7
-Carnisseria: 11	<i>Transport</i>
-Confiteria: 8	-Bicicletes: 1
-Fruites i verdures: 3	-Lloguer de carruatges: 3
-Lleteria: 2	-Recader: 6
-Sal: 3	-Taxista: 1

Font: *Anuario Comercial de España, 1936*, vol. 3, reproduït per Antoni Carreras Casanovas, *Història de l'Espluga de Francolí. El Medi Natural i el Medi Humà*, vol. I, L'Espluga de Francolí, 2004. p. 755-763.

Si resseguim el padró d'habitants de 1940 podem localitzar els noms dels integrants dels sectors secundari i terciari, el primer sobressortien els menestrals de diverses especialitats, en la fusta carreters (Antoni Roig, pare i Magí Roig, fill, Josep Tost Casanoves, Josep i Ramon Tost Sales), fusters (Joan Anguera Pàmies, Antoni Bultó Saumell, pare i Antoni Bultó Puig, fill, Ramon Callau, Josep Civit i Pau Mercader, el darrer de la Riba), un ebenista (Silvestre Lorenzo, de Terol); en el metall ferrers (Enric Martí, pare i Ramon Martí, fill, Antoni Martí Cunillera i Jaume Tost), serrallers (Ramon Manresa, del Vilosell i Salvador Porta), un calderer (Frederic Torruella) i dos rellotgers (Joan Castells i Eduardo López); en el tèxtil: sastres (Jaume Pere, Eugeni Porta i Jaume Rué); en la pell sabaters (Josep Armengol, Joan Garrell, Josep Martí Òdena-de Montblanc- i Manuel Solé) i un baster (Josep Monfar, d'Arbeca, en la construcció con-

La memòria dels orígens muntanyencs en les famílies espluguines es manté ben viva, com ens ho demostra la recerca genealògica que ha fet Carme Callau Pàmies, del seu cognom Pàmies, provinent de Rojals.

En la fotografia del seu arxiu familiar apareix Josep Pàmies Sans, nascut el 1846 a l'Espluga de Francolí, casat amb Josepa Civit Bonet (de *cal triunfante*) el 30 d'agost de 1879 als 27 anys (i ella als 21). Una còpia digital de la foto està al Museu de la Vida Rural (Col·lecció Carme Callau Pàmies).

Fotos de dos establiments comercials de l'Espluga de Francolí dipositades a l'Arxiu d'imatges del Museu de la Vida Rural.

tractistes (Manuel Abelló, de Reus, Pius Macip, de la Bisbal de Falset i Ramon Vendrell, de Valls), paletes (Antoni Andreu, Ramon Espasa, Ramon i Josep Esteve, pare i fill, Jaume Palau, Josep Puig, Ezequiel Puig i Ramon Soques), pintors (Pere Martí, Celedonio Martínez, de Guadalajara, i Jaume Tarés), electricistes (Josep Ferran, Isidre Potau i Ramon Rosell) i en el vímet un cisteller (Ramon Macip, d'Ulldemolins). En la indústria referir-nos a la fàbrica de teixits de Josep Grandes, la fàbrica de carbòniques i molí d'oli de Francesc Franquès Palau, les fassines de Josep Ferran Estradé (amb rectificadora d'alcohol) i Josep Arbós Civit (actual Fassina Balanyà), l'explotació de pedreres granítiques de Josep Altarriba Pinyol, les dues bòbiles, una de Joan Roig Altarriba, pare i Josep Roig Casanoves, fill i l'altra de Jaume Virgili, les trencadores d'ametlles de Josep Bernat Andreu i Salvador Minguella, ambdós també comerciants de fruits secs. El darrer era soci d'una fassina i fàbrica d'alcohol juntament amb l'empresari Urgellès de Reus.

El sector terciari també era divers, predominava el comerç, amb botigues de queviures (Joan Amigó Llauradó, Ramon Bou Magrans i la filla Rosa, Ramon Briansó, Rita Calbet Bonet, Josep Cunillera), forns de pa (Francesc Domènec, Isidre Domènec, pare i Isidre Domènec, fill, Ramon Grinyó Guasc, Antoni Minguella-de Fullea-, Miquel Pagès- de Guimerà- i el vimbodinec Carmel Vilà), carnisseries (Josep Callau, Ferran Civit, Joan Ferran, Francesc Francesc, Josep Francesc i Ricard Francesc, els dos darrers pare i fill), peixateria (Carme Callau), lleteries (Nicasi Estrader –del Vilosell–, i Ramon Palau), estanc (Concepció Civit) i de forma notable les confiteries, vinculades amb el turisme que visitava les Masies i el Monestir de Poblet, així esmentar les d'Enric Arimany (de Balaguer), Pius Carulla Ambrós, Ramon Carulla Riba, Joan Calbet Dalmau, pare, Joan Calbet Fonoll, fill, Joan Farré Gamell, i Josep Farré Gual, fill, Pere Masdéu i Albert Sales. No hi mancaven botigues de roba (Enric Quadrat, Ramon Roig Altarriba, la muller de Francesc Trullols, comerciant de vi. En el comerç de bestiar major, Herminio Beltran (nat a Ares, Terol), tractant amb mules i cavalls, que més endavant emigraria a Reus. En l'ensenyament hi havia un col·legi de monges (amb deu docents), els mestres públics de nens (Joan Altarriba i Genís Torres Elies, aquest últim de Reus) i de nenes (Pilar Josa, de Fullea, M. Cinta Marco, de Lleida i Dolors Pallàs, dels Omells de Na Gaia), sense oblidar el convent dels Paüls que hostatjava a una vintena d'estudiants del seu orde, en la sanitat tres metges (Josep Bertran, de Creixell, Perfecto Gascón, de Lascuarre (Osca) i Lluís Planes, de Santa Coloma de Farners), un farmacèutic, (Lluís Miret, de Sant Pere de Ribes), un practicant de farmàcia (Josep Simeó), una llevadora (Rosa Oliver, de Sant Jaume dels Domenys), un manescal (Joan Roset, de Passanant), en la higiene a barbers (Salvador Agràs, Josep Espasa Serra, Josep Espasa Tarés i Isidre Saumell), en l'àmbit del transport una petita colònia de ferroviaris forasters (de Senan, Bellpuig d'Urgell, Tarrés, Castelló de la Plana i València), recaders (Abdon Amigó i Miquel Montserrat), xofers i en l'hosteleria a fondistes (Joan Castells, de Valls i Josep Vidal), a banda és clar del balneari³. També cal afegir la residència de propietaris (Josep Cabeza Coll, Enric Carreres Llorac, Pau Carreres Montserrat, Ramon Dalmau, Salvador Porta, Josep M. Rendé Sabater, Josep Serrat, el darrer de Sant Quirze del Vallès i Antoni Torrents), del rector (Joan Badia Jofre, de Puigpelat) i preveres (Mateu Gaya, Josep Juncosa i Francesc Miquel, l'últim del Vilosell); aquestes classes passives solien contractar minyones; en la seguretat pública hi havia un quarter de la Guàrdia Civil, tots els seus components eren foranis, un aguatzil municipal (Jaume Torres), a més d'alguns empleats i comptables (Josep Callau, Abdó Sales i Manuel Vericat). El padró de 1940 a més fa esment que 37 homes estaven servint a l'exèrcit, 23 es trobaven empresonats per motius polítics.

El 1936 el massís pradenc tenia 4.055 habitants, acabada la Guerra Civil (1940), disminueix a 3.731, el procés de despoblament continuarà en les dècades posteriors, el 1950 minva a 3.197 residents, el 1960

a 2.848 i el 1970 fins a 2.422⁴, la manca d'inversions en infraestructures a la muntanya farà que molts marxïn per buscar un millor futur per als seus fills i resta de família, sigui en l'ensenyament, la sanitat i la pròpia qualitat de vida (aigua corrent, clavegueram i electricitat), progressivament s'abandonaran les terres menys productives i l'hàbitat dispers. En el primer any de la guerra civil (1936), localitzem a l'Espluga a 25 pradencs, dinou dones (76%) i sis homes (24%), dels darrers, tres són pagesos i un, mosso. El poble amb més volum d'emigrants era Rojals, amb dotze individus, aquí trobem a dues famílies que marxaren (Òdena-Llort i Oller-Serra), segueix Prades, amb un matrimoni i fills que abandonà la vila vermella (Cervera-Masgoret). Quatre anys després la xifra d'emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga es reduí a disset individus, novament amb domini femení, onze dones (65%), per sis homes (35%), d'aquests, tres pagesos i un fuster, més de la meitat eren rojalencs, dels quals hi havia dues parelles (Andreu-Andreu i Oller-Serra), més minoritaris són dos originaris de Farena (Mont-ral), dos de la Riba i amb una única representant Prades, Vallclara i Vilanova de Prades. Si avancem la cronologia en una dècada, el 1950 es registra la xifra més elevada, amb 39 desplaçats, dels quals 24 eren dones (62%) i 15 homes (38%), dels últims set pagesos, un pastor, un guarda forestal, un manobre i un religiós. Per localitats sobressortia Rojals, amb diferents famílies (Llort i Pàmies-Andreu), a curta distància seguia Capafonts (Bonet-Martorell), més lluny hi havia Vallclara (Salvador-Batista), la Mussara (Estivill), Prades, la Riba i Vilanova de Prades. L'augment en l'estadística és perquè emigren famílies senceres: per exemple a Capafonts una amb sis membres i a Vallclara una altra amb quatre. El degoteix és constant i imparabile, les diferències de renda i de serveis entre la plana i la muntanya es feren insuperables. El 1960 hi havia 29 muntanyencs empadronats a l'Espluga, divuit del sexe femení (62%) i onze del masculí (38%), d'aquests, sis pagesos, un xofer i un mosso del balneari.

Emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí segons els padrons d'habitants de 1936-1960

<i>Població</i>	<i>1936</i>	<i>1940</i>	<i>1950</i>	<i>1960</i>
-L'Albiol	-	-	-	-
-Arbolí	-	-	-	-
-Capafonts	2	-	10	2
-La Febró	-	-	-	3
-Mont-ral	-	2	1	1
-La Mussara	-	-	3	3
-Prades	6	1	2	3
-La Riba	2	2	2	-
-Rojals	12	10	14	11
-Vallclara	1	1	5	5
-Vilanova de Prades	2	1	2	1
Total	25	17	39	29

L'èxode de les Muntanyes a la resta de pobles de la Conca del primer terç del segle XX presenta moltes similituds amb el de la segona meitat a l'Espluga, els emigrants es dediquen al sector primari i com a lloc d'expulsió sobresurt Rojals, però també algunes diferències, així a Montblanc els anys 1910 i el 1920 i a Vilaverd el 1911, els que baixen a la plana són en la seva majoria homes, al contrari de la tendència de l'Espluga de la segona meitat del mil nou-cents.

La precarietat dels serveis de l'administració a Rojals la constatem a través de la premsa, així a la revista *El Francolí* de l'Espluga de Francolí, núm. 79 del 30 de setembre de 1929, llegim que la mestra de l'escola pública va acomiadar els nens a casa «perquè els cabirons corcats de l'escola van caient esmicolats i les parets sembla que van per la mateixa fi» (p. 6). La manca d'aigua en el terme tampoc afavoria la seguretat de les collites, la dita popular és prou eloqüent: «Rojals terra de teules, sembren trumfes en secà, confien amb la pluja i no les cal regar». Les comunicacions existents a través d'una pista forestal amb l'Espluga afavoriren que el metge que atenia als rojalencs fos d'aquesta vila.

Malauradament, en els dos primers padrons no hi figura l'any d'arribada dels nouvinguts, el primer registre que en deix constància és de 1950, amb uns resultats evidents, un 77% dels emigrants van venir en la immediata postguerra (1939-1945), la resta es repartiria en diferents anys, tal com es pot observar en el quadre següent:

Cronologia d'arribada dels emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí (1950)

-Abans de 1880: 1	-1921-1925: 1
-1881-1885: 1	-1926-1930: 2
-1886-1890: 2	-1931-1935: 1
-1891-1895: 2	-1936-1938: 1
-1896-1900: 2	-1939-1940: 11
-1901-1905: -	-1941-1945: 19
-1906-1910: -	-1946-1950: 2
-1911-1915: 1	-No consta: 1
-1916-1920: 1	Total: 39

El padró posterior de 1960 també confirma l'impacte de la crisi de la postguerra en l'autarquia franquista, així els que emigren entre 1939-1945 suposen un 34,5% del total, els que ho fan entre 1955-1960 un 24% i finalment entre 1936-1938, un 10%. Com a exemple, dir que el 1939 baixaren a l'Espluga dues famílies, una de la Mussara i una altra de Rojals (Mas de Mateu) i el 1940 una de Vallclara i un matrimoni de Mont-ral, la sagnia de la muntanya no tingué deturador.

Cronologia d'arribada dels emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí (1960)

-Abans de 1890:	-1831-1935: 1
-1891-1895: 1	-1936-1938: 3
-1896-1900: 2	-1939-1940: 7
-1901-1905: -	-1941-1945: 3
-1906-1910: -	-1946-1950: 1
-1911-1915: -	-1951-1955: 4
-1916-1920: 1	-1956-1960: 3
-1921-1925: -	-No consta: 1
-1926-1930: 2	Total: 29

Si ens aturem a les edats dels emigrants pradencs residents a l'Espluga el 1950, la característica principal és la seva joventut, un 36% tenien menys de quinze anys i la franja dels 15 als 39, representava un 44%, la continuïtat generacional als llocs d'origen es trencarà i l'envelliment de la població esdevindrà irreversible, de pradencs majors de cinquanta anys a l'Espluga només en trobem tres (7,7%).

Edat dels emigrants de les Muntanyes de Prades en arribar a l'Espluga de Francolí el padró de 1950

-0-4: 3	-40-44: 2
-5-9: 5	-45-49: 2
-10-14: 6	-50-54: -
-15-19: 4	-55-59: 2
-20-24: 4	+60: 1
-25-29: 3	-No consta: 1
-30-34: 3	Total: 39
-35-39: 3	

Les franges d'edats del padró posterior continuen en la mateixa línia, l'emigració és dels joves, un 20,7% tenien entre deu i dinou anys i un 41,4% entre els 20 i 24. Si per la muntanya les conseqüències serien negatives, per la vila de recepció ben al contrari, en rejevenir la piràmide demogràfica.

Edat dels emigrants de les Muntanyes de Prades en arribar a l'Espluga de Francolí el padró de 1960

-0-4: 1	-40-44: 1
-5-9: 1	-45-49: -
-10-14: 3	-50-54: 1
-15-19: 3	-55-59: -
-20-24: 9	+60: 2
-25-29: 1	-No consta: 1
-30-34: 3	Total: 29
-35-39: 3	

Un altre element a comentar és la geografia de les parelles casades, en el cas de les emigrants majoritàriament trien marits de la vila receptora, fet que ajudaria en gran manera a la seva integració, en segon lloc hi ha les parelles on ambdós procedeixen del mateix massís, finalment cal esmentar els esposos camptarragonins i garrigencs. La mobilitat de les dones en el treball, especialment en el servei domèstic afavoria la coneixença de persones d'altres llocs, sense oblidar que es podien trobar a la mateixa Espluga.

Origen dels esposos de les emigrants pradencs habitants a l'Espluga de Francolí

1936

Muntanyes Prades: Prades (1), Rojals (2)

-La Conca de Barberà: l'Espluga: (7)

- El Camp de Tarragona: Reus (1), Valls (1)
- Les Garrigues: Les Borges Blanques (1)

1940

- Muntanyes Prades: Mont-ral (1), Rojals (2)
- La Conca de Barberà: L'Espluga (3)
- El Camp de Tarragona: Reus (1), Valls (1)
- Les Garrigues: Les Borges Blanques (1)

1950

- Muntanyes Prades: Capafonts (1), Mont-ral (1), Rojals (1), Vallclara (1)
- La Conca de Barberà: L'Espluga (7), Vimbodí (2)
- El Camp de Tarragona: Valls (1)
- Les Garrigues: Les Borges Blanques (1)

1960

- Muntanyes Prades: Mont-ral (1), Vallclara (1)
- La Conca de Barberà: L'Espluga (8)
- Andalusia: Granada (1)

Sobre la naturalesa de les cònjuges dels emigrants pradencs acostumen a ser de la mateixa muntanya, en segon terme de la Conca, destacant l'Espluga i Vimbodí, a banda de les Garrigues.

Origen de les mullers dels emigrants pradencs habitants a l'Espluga de Francolí

1936

- Muntanyes Prades: Prades (1), Rojals (2)
- La Conca de Barberà: L'Espluga (2), Vimbodí (1)

1940

- Muntanyes Prades: Mont-ral (1), Rojals (2)
- La Conca de Barberà: L'Espluga (2)

1950

- Muntanyes Prades: Capafonts (1), Rojals (2), Vallclara (1)
- La Conca de Barberà: Vimbodí (1)
- Les Garrigues: Maials (1)

1960

- Muntanyes Prades: Rojals (1), Vallclara (1)
- La Conca de Barberà: L'Espluga (2), Vimbodí (1)
- Les Garrigues: Maials (1)
- Andalusia: Almeria (1)

El lloc de naixement dels fills ens ajuda a conèixer els itineraris migratoris, en el padró de 1936 apareix una dona de Capafonts casada amb un pagès espluguí amb un fill nascut a Vimbodí i un altre a les Borges

del Camp, en el mateix document hi ha un matrimoni de Prades amb una filla infantada a Prades, un a Vimbodí i un darrer de l'Espluga. Una altra pradenca (Josepa Perpinyà), esposada amb un picapedrer reusenc, tenien el primogènit nat a Sabadell i el benjamí a Barcelona. Del registre de 1950 sabem que una noia de Capafonts i la seva mare de Vimbodí el 1953 s'instal·len a Valls i que un guarda forestal de Rojals, havia viscut a Tarragona, on hi nasqué un fill. En el padró de 1960 hi figura un pagès de la Mussara, amb dos fills nascuts a Reus anys abans.

En procedir les dones pradenques de famílies pageses, és lògic que s'emmul·lerin amb camperols, siguin petits propietaris o simples jornalers, però també amb homes d'altres sectors econòmics, tant del secundari com del terciari

Oficis dels esposos de les emigrants pradenques habitants a l'Espluga de Francolí

1936

- Sector Primari: pagès (8), mosso pagès (1)
- Sector Secundari: cadiraire (1), picapedrer (1)
- Sector Terciari: fondista (1)

1940

- Sector Primari: pagès (7)
- Sector Terciari: fondista (1)

1950

- Sector Primari: pagès (11), guarda forestal (1)
- Sector Secundari: lampista (1)
- Sector Terciari: comerç (1), fondista (1)

1960

- Sector Primari: pagès (8)
- Sector Secundari: picapedrer (1)
- Sector Terciari: comptable (1), comerç (1)

En la dècada dels cinquanta també arribaran a l'Espluga immigrants econòmics de la resta de l'Estat, sobretot d'Andalusia (Almeria, Jaén, Còrdova), també d'Aragó (Terol i Saragossa), Múrcia i el País Valencià (Alacant)⁵, alguns treballaran de jornalers o mossos en l'agricultura o el bosc, d'altres en tasques més dures com les mines de barita i pedreres de granit. Precisament en una entrevista realitzada a Josep M. Torres i Alfred Cantí Monté a la revista *El Francolí*, el 1989 (núm. 64, p. 24), expliquen que hi havia dues empreses espluguines dedicades a fabricar llambordes pels carrers, una de Josep Altarriba i l'altra de Josep Tarrats, que baixaven la pedra obrada amb carros de trabuc, des del Barranc de Castellfollit, fins l'estació de ferrocarril. Aquesta extracció donava feina a noranta picapedrers.

Paral·lelament a l'arribada de forasters es produïa una emigració d'espluguins, en el padró de 1950 es certifica que hi havia 78 absents, en la dècada dels seixanta (1961-1965) les baixes del registre d'habitants de l'Espluga testimonien la diàspora rural vers les ciutats, la principal destinació fou Barcelona (18) i la seva àrea d'influència: Sabadell (11), Sant Joan Despí (10), Sant Boi de Llobregat (5), Badalona

(5), Rubí (1), Terrassa (1) i Vilafranca del Penedès (2), per exemple, també el Camp de Tarragona fou un territori escollit, amb Reus (18), Valls (7), Tarragona (3), Alcover (1), Constantí (1), Vila-seca (2).⁶ Les migracions a la Conca de Barberà són una constant al llarg de la història, sobretot a causa de les diferents crisis agràries que ha sofert, la més greu a final del segle XIX, en el cas de l'Espluga s'ha pogut quantificar la de Tarragona ciutat, on el 1905 hi residien 99 espluguins (64% dones i 36% homes), una quarta part d'ells arribats entre 1895-1899.⁷

Com addenda al fenòmen migratori espluguí, de caràcter temporal i forçats per la Guerra Civil, voldríem fer esment als refugiats que el 1937 s'hostatjaren al Balneari de les Masies, segons un document localitzat a l'Arxiu Municipal en total n'hi havien 32, agrupats en una vuitena de famílies, siguin matrimonis de jornalers amb fills o dones en companyia dels fills, que cerquen protecció a Catalunya Republicana⁸, els seus territoris de procedència són els següents:

<i>Andalusia (19)</i>	<i>Castella (1)</i>
-Cadis: 6	-Palència: 1
-Granada: 4	<i>Navarra (8)</i>
-Màlaga: 9	-Navarra: 1
<i>Astúries (4)</i>	-Pamplona: 7
-Gijón: 4	Total: 32

*Observacions: Voldríem agrair la informació oral que amablement m'ha facilitat Ramon Farriol Moix i les anotacions al text que han fet els espluguins Antoni Carreras Casanovas i Josep M. Vallès Martí.

Notes

- 1.- Josep M. Grau Pujol, «L'emigració de les Muntanyes de Prades vers la Conca de Barberà en el primer quart del segle XX», *Aplec de Treballs*, (Montblanc), 34 (2016), p. 101-126.
- 2.- Josep Iglésies Fort, «La població de la Conca de Barberà a través de la història», *VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Barcelona 1967, p. 75-94.
- 3.- Josep M. Vallès Martí ha estudiat l'evolució històrica d'aquests establiments, «Les aigües medicinals a l'Espluga de Francolí. Balnearis (ss. XIX-XX)», *Podall*, (Montblanc), 3 (2014), p. 364-391. El mateix autor aporta múltiples referències sobre el turisme de l'aigua a la monografia, *Relats i cròniques. L'Espluga de Francolí, 1900-1923*, l'Espluga de Francolí, 2017.
- 4.- Josep Iglésies Fort, «El poblament a les Muntanyes de Prades», *Aplec de Treballs* (Montblanc), 4 (1982), p. 117-140. El mateix article aparegué publicat també a la miscel·lània *Arrels* (L'Espluga de Francolí), 2 (1983), p. 19-33.
- 5.- Antoni Carreras Casanoves comptabilitza entre 1940-1970 l'arribada a l'Espluga de 332 immigrants, *Història de l'Espluga de Francolí. El Medi Natural i el Medi Humà*, vol. I, l'Espluga de Francolí, 2004, p. 688.
Les elevades xifres de la capital del Baix Camp estan condicionades en part per l'internament de malalts al Sanatori Pere Mata. Per altra banda Jordi Roca Armengol a la *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX*, vol. VI, l'Espluga de Francolí, 2005, ja fa referència a l'emigració espluguina dels anys cinquanta, p. 313.

- 6.- Roser Puig Tàrrach, «L'èxode rural i la fil-loxera: De l'Espluga de Francolí a Tarragona (1905)», *Recull Miquel melendres i Rué*, tarragona, 1995, p. 115-136.
- 7.- Jordi Roca Armengol, fa esment de l'allotjament dels desplaçats per la guerra al Balneari de les Masies el 28 de maig de 1937 en el vol. VI de la citada *Història de l'Espluga de Francolí*, p. 353. Aquesta temàtica l'ha tractat profussament Roberto Zepeda Iturrieta al Camp de Tarragona. Per obtenir més dades sobre els refugiats a l'Espluga caldria cercar en el fons de la Generalitat Republicana.

Aspecte de dos bars de l'Espluga de Francolí de la dècada dels anys seixanta. Arxiu d'imatges del Museu de la Vida Rural.

Apèndix documental

1

Emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí segons el padró d'habitants de 1936

Capafonts

- Salvador Pocurull Pocurull, pagès, n. 1906, casat amb Teresa Riber, de Vimbodí, (el primer consta que no tenia feina).
- Maria Saragossa Amorós, n. 1864, casada amb un pagès espluguís (Joan Amill Roig), tenien dos fills, un nat a Vimbodí i un altre a les Borges del Camp.

Prades

- Miquel Cervera, pagès, n. 1886 (treballava a jornal).
- Nativitat Masgoret Miró, n. 1900, muller de l'anterior.
- Mercè Cervera Masgoret, n. 1924, filla dels anteriors. El matrimoni convivia amb altres fills, un (nat a Vimbodí (Agustí,1927) i un a la mateixa Espluga (Francesc, 1928).
- Maria Llobregat, n. 1881, casada amb un pagès espluguís (Abdón Moles Amigó).
- Josepa Perpinyà Triquell, n. 1901, casada amb un picapedrer de Reus (Pau Claver), tenien dos fills, un nat a Sabadell (1926) i un a Barcelona (1930).
- Rosa Riber, n. 1886, casada a l'Espluga.

La Riba

- Antònia Besora Trencs, n. 1871, casada amb un fondista de Valls (Joan Castells Solà), tenien un fill rellotger espluguís.
- Francesc Trullols Llorens, n. 1872, casat amb l'espluguina Maria Domènec Prim.

Rojals

- Maria Ferrer Òdena, v. n. 1861, convivia amb el seu fill, un pagès espluguís (Josep Marsal).
- Tecla Llorca Pàmies, v. n. 1870, vivia amb un fill pagès (parcer de vinya), nat el 1901, (Antoni Pons).
- Josepa Masdéu Vallverdú, n. 1882, casada amb un pagès espluguís (Josep Civit).
- Elvira Òdena Andreu, n. 1899, casada amb un pagès de les Borges Blanques (Ramon Rius Monner).
- Josep Òdena Llorca, n.1900, empleat de l'ajuntament, casat amb una espluguina (Rosa Llorca).
- Josep Òdena Moncosí, pagès, n. 1869 (sense feina).
- Àngela Llorca Pàmies, n. 1876, muller de l'anterior.
- Ramon Oller Escoter, mosso pagès, n. 1880.
- Maria Serra Pàmies, n. 1881, muller de l'anterior.
- Maria Oller Serra, n. 1919, filla dels anteriors.
- Rosa Oller Òdena, v. n. 1869.
- Josepa Vallverdú Nogués, n. 1872, casada amb un pagès espluguís, tenien un fill pintor nat el 1910 a l'Espluga.

Vallclara

- Teresa Batista Gil, n. 1905, casada amb un cadiraire espluguís (Josep Anguera Badia).

Vilanova de Prades

- Maria Miró Domènec, v. n. 1875, convivia amb el seu gendre espluguís (Manel Civit).

-Dolors Sans Marsal, n. 1870, casada amb un pagès espluguí (Josep M. Anguera Miquel).

Font: Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí, padró 1936.

2

Emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí segons el padró d'habitants de 1940

Mont-ral (Farena)

-Joan Vallverdú Escoter, pagès, 37 a.

-Elvira Andreu Vallverdú, muller de l'anterior, 31 a.

Prades

-Josepa Perpinyà Triquell, casada amb un pagès de Reus (Pau Claver), tenien un fill de 14 a. pagès nat a Sabadell.

La Riba

-Antònia Besora Trencs, 76 a. casada amb un fondista vallenc (J. Castells), al seu servei tenien una minyona.

-Pau Mercader Ferrer, fuster, el seu ofici provocà que la seva família fos coneguda amb el renom popular de cal *Pau fuster*. De petit amb la seva família emigrà a Alcover, d'aquí passaria a obrir un taller a l'Espluga. Casat en terceres núpcies amb una espluguina (Rosalia Miró Roig) i en segones amb Ramona Masgoret Guasc, amb la qual tingué un fill (Ramon) que esdevingué prevere i regentà entres d'altres, la parròquia de la Guàrdia dels Prats (1965-1970).

Rojals

-Carles Andreu Vendrell, pagès, 47 a.

-Rosa Andreu Vallverdú, 32 a. muller de l'anterior.

-Josep Andreu Andreu, s. 13 a. fill dels anteriors.

-Antònia Llord Pàmies, v. 68 a.

-Elvira Òdena Andreu, casada amb un pagès de les Borges Blanques.

-Ramon Oller Escoter, pagès.

-Maria Serra Pàmies, 58 a. muller de l'anterior.

-Ramona Pàmies Fort, s. 49 a. convivia amb el seu germà i cunyada.

-Pau Pàmies Fort, pagès, 53 a. casat amb una espluguina (Dolors Murtra).

-Josepa Vallverdú Nogués, 66 a. casada amb un pagès espluguí (Antoni Rufié Nogués).

-Vallclara

-Teresa Batista Gil, en aquesta ocasió consta que el mateix marit espluguí de 1936 és pagès, suposem que alternava la feina agrícola amb la de fer llambordes.

Vilanova de Prades

-Dolors Sants Marsal, casada amb el mateix pagès espluguí de 1936.

Font: Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí, padró 1940, sig. 573.

3

Emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí segons el padró d'habitants de 1950*Capafonts*

- Francesca Cots Pocurull, ea. 24 (1931), casada amb un pagès espluguí (Joan Amill Saragossa), a l'Espluga tenien un fill pagès.
- Carme Pocarull Vilà, s. ea. 5 (1937), vivia amb la seva mare vimbodinenca (Teresa Vilà). En una anotació marginal de 1953 consta que marxen a Valls.
- Carmel Pocarull Vilà, s. religiós paül, tenia 16 anys.

La Febró

- Joan Bonet Abelló, pagès, ea. 46 (1943).
- Agustina Martorell Oliver, ea. 42 (1943), muller de l'anterior.
- Teresa Bonet Martorell, ea. 14 (1943), filla dels anteriors.
- Joan Bonet Martorell, manobre, ea. 10 (1943), germà de l'anterior.
- Anna Bonet Martorell, ea. 8 (1943), germana de l'anterior.
- Paquita Bonet Martorell, ea. 5 (1943), germana de l'anterior.
- Pere Bonet Abelló, pastor, s. ea. 45 (1943).

Farena (Mont-ral)

- Joan Vallverdú Escoter, pagès, ea. 37 (1940), casat amb una rojalenca (Elvira Andreu).

La Mussara

- Li Estivill Agustenc, pagès, ea. 58 (1939), la seva esposa era de Maials (Dolors Martí).
- Josep Estivill Martí, ea. 13 (1939), fill dels anteriors.
- Isidre Estivill Martí, ea. 10 (1939), germà de l'anterior.

Prades

- Maria Llobregat Gual, ea. 10 (1890), casada amb un pagès espluguí (Abdó Moler Amigó).
- Antònia Salvador Salvador, ea. 19 (1928), casada amb un pagès espluguí (Josep Bonet Montserrat).

La Riba

- Antònia Besora Trencs, ea. 35 (1900), casada amb un fondista de Valls (Joan Castells Solà).
- Carme Bonet Martorell, ea. 0 (1925), casada amb un pagès espluguí (Miquel Solé Briansó).

Rojals

- Salvador Andreu Fort, pagès, ea. 58 (1940).
- Antònia Andreu Serra, v. ea. 61 (1941), vivia sola.
- Rosa Andreu Vallverdú, ea. 34 (1940), casada amb un pagès de Vimbodí (Carles Andreu Vendrell), arriben junts.
- Elvira Andreu Vallverdú, ea. 31 (1940), casada amb un pagès de Farena (J. V. E.).
- Àngels Llord Pàmies, v. ea. 15 (1890).
- Maria Llord Pàmies, v. ea. 24 (1898), convivia amb el seu fill pagès espluguí (Antoni Vernet), la jove i els néts.
- Tecla Llord Pàmies, v. ea. 26 (1895).
- Elvira Òdena Andreu, ea. 5 (1915), casada amb un pagès de les Borges Blanques (Ramon Rius Monner).
- Pau Pàmies Fort, v. pagès, ea. 0 (1885), vivia amb un fill pagès (Ramon P. Murtra).
- David Pàmies Oller, guarda forestal, ea. 27 (1944).

- Maria Andreu Escoter, ea. 21 (1944), muller de l'anterior, tenien una filla nascuda a Tarragona (Carme) de 5 anys i un fill espluguï d'un any (Josep M.).
- Rosalia Nogués Vilalta, ea. 0 (1920), casada amb un pagès espluguï (Senen Vidal Altarriba).
- Rosa Nogués Vilalta, ea. 26 (1948), casada amb un pagès espluguï (Joan Palau Òdena).
- Maria Oller Serra, ea. 31 (1948), casada amb un lampista de Vimbodí (Josep Saltó), tenien un fill de 7 anys nat a Vimbodí, tots arriben plegats.

Vallclara

- Teresa Batista Gil, ea. 20 (1930), casada amb un espluguï dedicat al comerç (Josep Anguera Badia).
- Bartomeu Salvador Anglès, pagès, ea. 42 (1940).
- Providència Batista Gili, ea. 39 (1940), muller de l'anterior.
- Josep Salvador Batista, pagès, ea. 15 (1940), fill dels anteriors.
- Silveri Salvador Batista, ea. 11 (1940), germà de l'anterior.

Vilanova de Prades

- Dolors Ferrer Huguet, v. ea. 18 (1895), vivia sola.
- Ignasi Martí Trullols, v. jubilat, ea. 5 (1879).

Altes de muntanyencs al padró de l'Espluga de Francolí (1952-1954)

- 1952: Rosa Vilà Casals, s. 64 a. de Prades.
- 1954: Marta Salvador Vilalta, 25 a. de Vilanova de Prades.

Font: Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí, padró 1950, sig. 575.

4

Emigrants de les Muntanyes de Prades a l'Espluga de Francolí segons el padró d'habitants de 1960

Capafonts

- Francesca Corts Pocurull, n. 1908, ea. 23 (1931), casada amb un pagès espluguï (Josep Amill Saragossa), en una nota marginal consta que ella mor el 1964.
- Maria Vendrell Vilalta, v. n. 1888, ea. 71 (1959), s'anota que tenia residència a Montblanc. A l'Espluga vivia amb un fill pagès nat a Vimbodí (Felip Andreu V.).

La Febró

- Teresa Bonet Martorell, n. 1929, ea. 16 (1945), casada amb un pagès espluguï (Pere Prats Vidal).
- Anna Bonet Martorell, n. 1935, ea. 23 (1958), casada amb el comptable espluguï del Sindicat de Vinyaters (Salvador Terrats Andreu).
- Carme Bonet Martorell, ea. 22 (1947), casada amb un pagès espluguï (Miquel Soler). Regentaren el Cafè del Cultural, marxaren a viure a Tarragona.

Mont-ral

- Joan Vallverdú Escoter, pagès, n. 1902, ea. 38 (1940), la seva muller era de Rojals (Elvira Andreu V.).

La Mussara

- Li Estivill Agustenc, pagès, n. 1884, ea. 54 (1938), la seva esposa era de Maials (Les Garrigues), (Dolors Martí).
- Isidre Estivill Martí, n. 1929, ea. 9 (1938), casat amb una espluguina (Pilar Roig Casanoves).

-Pere Rius Oliver, n. 1907, ea. 38 (1945), la seva muller era d'Arboleas (Almeria), (Maria Alonso), tenien dos fills nats a Reus (1953 i 1956).

Prades

-Rosa Andreu Beltran, n. 1953, ea. 4 (1957), el seu pare era un pagès de Vimbodí (Salvador) i la seva mare de Benassal (Alt Maestrat).

-Antònia Salvador Salvador, n. 1909, ea. 19 (1928), casada amb un pagès espluguí (Josep Bonet).

-Josep Torner Salvador, ea. 30 (1940), mosso del Balneari.

Rojals

-Elvira Andreu Vallverdú, casada amb un pagès de Mont-ral (Joan Vallverdú E.).

-Rosa Andreu Vallverdú, n. 1907 ea. 32 (1939), casada amb un pagès de Vimbodí (Carles Andreu Vendrell), arriben junts. Era germana de l'anterior i tenien cabres de llet.

-Josep Andreu Andreu, pagès, n. 1927, ea. 12 (1939), fill dels anteriors, casat a Vimbodí (Josepa Poblet Llaurador). La Rosa i l'Elvira eren germanes i provenien del Mas de Mateu, la família va marxar acabada la guerra, a causa de l'impacte de l'assassinat del prevere montblanquí Mn. Pau Queralt Gaya.

-Trinitat Escoter Pàmies, v. n. 1889, ea. 64 (1953).

-Ramon Andreu Escoter, pagès, n. 1932, ea. 21 (1953), fill de l'anterior.

-Antoni Andreu Escoter, xofer, n. 1934, ea. 19 (1953), germà de l'anterior.

-Maria Llord Pàmies, v. n. 1872, ea. 22 (1894), en una nota marginal consta que és baixa per defunció.

-Tecla Llord Pàmies, v. n. 1869, ea. 31 (1900), convivia amb un fill pagès espluguí (Antoni Prats L.).

-Rosalia Nogués Vilalta, n. 1920, ea. 20 (1900), casada amb un pagès espluguí (Senen Vidal Altarriba).

-Elvira Òdena Andreu, ea. 24 (1920), casada a les Borges Blanques (Ramon Rius Monner), conviu amb una fillastra espluguina (Gestrudis Bou Òdena).

-Maria Oller Moncosí, n. 1921, ea. 20 (1941), casada amb un pagès espluguí (Josep Vidal Calbet).

Vallclara

-Teresa Batista Gil, ea. 25 (1930), casada amb un espluguí comerciant (Josep Anguera Badia).

-Bartomeu Salvador Anglès, pagès, n. 1898, ea. 42 (1940).

-Providència Batista Gili, n. 1901, ea. 39 (1940), muller de l'anterior.

-Silveri Salvador Batista, pagès, n. 1929, ea. 11 (1940), fill dels anteriors.

-Josep Salvador Batista, jornaler-pagès, n. 1926, ea. 12 (1938), casat amb una espluguina (Cèlia Pagès).

Vilanova de Prades

-Marta Salvador Vilalta, n. 1929, ea. 24 (1953), casada amb un picapedrer d'Alquife (Guadix, Granada), de nom Hermenegildo Rueda, arribat el 1941.

Font: Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí, padró 1960, sig. 1.320.

Observació a tots els apèndixs: Atenent la castellanització del Registre Civil, l'hostilitat i manca d'atenció de l'administració cntral per la llengua catalana, hem normalitzat i unificat la grafia dels cognoms, a fi de sensibilitzar a la societat sobre la necessitat de recuperar les grafies originals anteriors al segle XIX. En la data d'arribada segons el mes que es redactà el padró, hi pot haver variacions d'un any.

5

Refugiats de guerra que habiten a Vil·la Engràcia (1937)

- Aurora Barranquero Ramírez, c. n. 1916, de Canillas de Aiceituno (Màlaga).
- Francisco Hurtado Barranquero, s. n. 1936, fill de l'anterior, de Canillas A.
- Carmen Moyano Nuñez, n. 1915, de Canillas A.
- Manuel Hurtado Pina, n. 1879, jornaler, de Canillas A.
- Dolores Soto Gómez, n. 1880, muller de l'anterior, de Canillas A.
- Carmen Hurtado Soto, n. 1922, filla dels anteriors, de Canillas A.
- Juan Hurtado Soto, n. 1930, germà de l'anterior, de Canillas A.
- Ana Collado García, n. 1917, de Màlaga
- Maria Andres Collado, n. 1935, de Màlaga, filla de l'anterior.
- José Giménez Álvarez, jornaler, n. 1890, de Pamplona (San Ignacio).
- Dolores Ruiz Lebron, n. 1891, muller de l'anterior, de Pamplona (San Ignacio).
- Socorro Giménez Ruiz, n. 1920, filla dels anteriors, de Pamplona (S. I.).
- Juan Giménez Ruiz, n. 1926, germà de l'anterior, de Pamplona (S. I.).
- Felipe Giménez Ruiz, n. 1931, germà de l'anterior de Pamplona (S.I.).
- Antonio Giménez Ruiz, n. 1934, germà de l'anterior, de Pamplona (S. I.).
- Catalán Giménez Ruiz, n. 1937, germà de l'anterior de Pamplona (S. I.).
- Sabina Sanz Echebarri, n. 1894, d'Olexoa (Navarra).
- Eufemia Val-Berrecil, n. 1893, de Prádanos de Ojeda (Palència).
- Teresa Palacios, n. 1896, d'Alhama de Granada.
- Maria Valderrama Palacios, n. 1924, d'Alhama de Granada, filla de l'anterior.
- Luis Valderrama Palacios, n. 1930 d'Alhama de Granada, germà de l'anterior.
- Enriqueta Valderrama Palacios, n. 1935, d'Alhama de Granada, germana de l'anterior.
- Diego Valderrama Palacios, n. 1885 d'Alhama de Granada, germà de l'anterior.
- Manuel Castro Castro, pagès, n. 1885, d'Olvera (Cadis).
- Antonio Castro Castro, n. 1889, d'Olvera (Cadis).
- Francisco Castro Castro, n. 1887, d'Olvera (Cadis).
- Josefa Castro Villalba, n. 1919, d'Olvera (Cadis), filla de l'anterior.
- Remedios Castro Villalba, n. 1932, d'Olvera (Cadis), germana de l'anterior.
- José Romero Carreño, n. 1887, d'Olvera (Cadis).
- Adelaida Moreno Fornós, n. 1888, de Gijón.
- Antònia García Moreno, n. 1919, de Gijón, filla de l'anterior.
- Manuela García Moreno, n. ?, de Gijón, germana de l'anterior.
- Manuela Fornós Vega, v. de Gijón.

Font: Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí, Full de rectificació del padró d'habitants (1937).